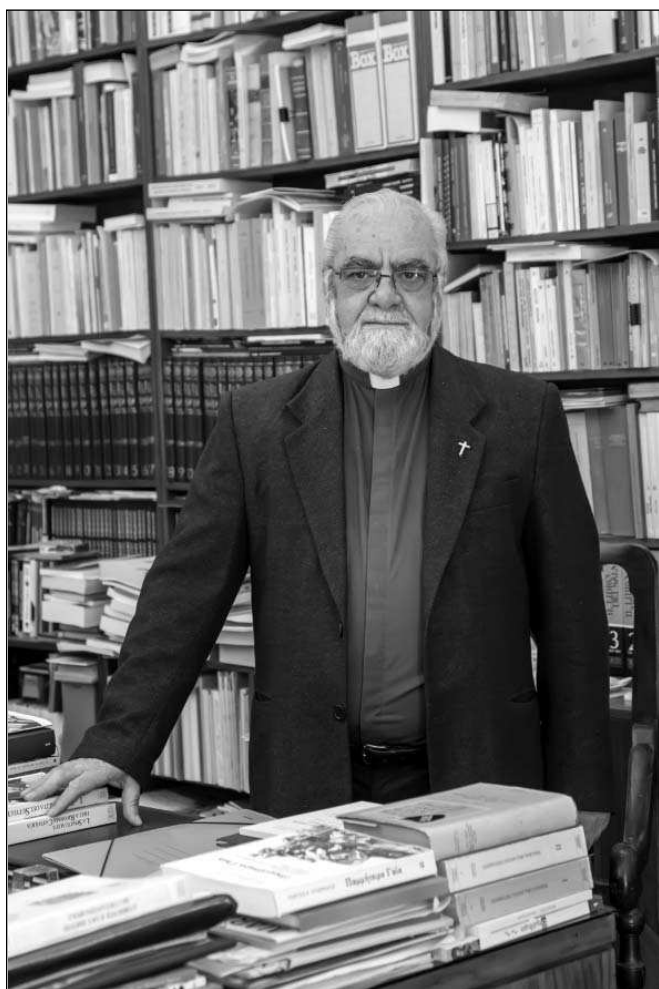

Ministerium Historiae
ΤΙΜΗ ΣΤΟΝ π. ΜΑΡΚΟ ΦΩΣΚΟΛΟ

ΔΗΜΟΣ ΤΗΝΟΥ

Ministerium Historiae
ΤΙΜΗ ΣΤΟΝ π. ΜΑΡΚΟ ΦΩΣΚΟΛΟ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Κώστας Α. Δανούσης - Κώστας Γ. Τσικνάκης

ΤΗΝΟΣ 2017

Copyright © 2017
ΔΗΜΟΣ ΘΗΝΩΝ

ISBN 978-960-87502-3-4

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Τιμή στον π. Μάρκο Φώσκολο	11
ΣΙΜΟΣ ΟΡΦΑΝΟΣ, Ο π. Μάρκος Φώσκολος και η Τήνος .	13
ΧΡΥΣΑ ΜΑΛΤΕΖΟΥ, Για τὸν π. Μάρκο Φώσκολο	15
ΜΑΡΙΑ ΣΙΚ, Συν(ομιλώντας) με τον π. Μάρκο Φώσκολο. Η προσωπικότητα και η βιογραφία του	17
ΜΑΡΙΑ ΣΙΚ – ΟΥΡΣΟΥΛΑ ΦΩΣΚΟΛΟΥ, Αναγραφή δημο- σιευμάτων π. Μάρκου Φωσκόλου	27
Μελέτες	
Δ. Θ. ΒΑΧΑΒΙΩΛΟΣ, Τὸ εἰς τὸν ἐν τῷ Ἀνάπλω Χριστὸν τὸν Ἐλκόμενον ἐπίγραμμα του Ἰωάννου Απόκαυκου. . . .	69
ΣΠΥΡΟΣ Π. ΓΑΟΥΤΣΗΣ, Ἄγνωστοι θυρεοὶ των αρχιεπισκό- πων Augustus Antonius Maria Zacco και Franciscus Maria Fenzi ἀπὸ τον καθολικό καθεδρικό ναό Κέρκυρας.	87
ANTONIO CARILE, L'egittologia nella tradizione storio- grafica Romano-Orientale	107
VERA COSTANTINI, «Circondata da tutte le parti da isole ottomane». Note e percorsi di ricerca sull'isola di Tinos dopo la guerra di Candia	117
ΚΩΣΤΑΣ Α. ΔΑΝΟΥΣΗΣ, Το οδικό δίκτυο στη μεσαιωνική Τήνο	133
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Τηνιακοὶ μετανάστες, θύματα πειρατῶν στα χρόνια της Επανάστασης. Οικονο- μία της αγοράς και οικονομία της βίας.	153
GIORGIO FEDALTO, Fortuna e sfortuna di un santo bizanti- no a Venezia: san Teodoro	175
ΜΑΧΗ ΚΑΡΑΛΗ, Αγροτικές κατοικίες στην Τήνο. Η έννοια της οικολογίας και της οικονομίας στην κατοικία.	191
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ν. ΚΑΣΑΠΙΔΗΣ, Ο βίος μιας παρ' ολίγον αγίας. Η ζωή και το έργο της δομηκανίδας μοναχής Ρό- ζας d'Antre[i]chaux (1679-1768).	213

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΜΗΣ – ΝΙΚΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Διαθήκες προερχόμενες από την Καρδιανή Τήνου (18ος-19ος αιώνες)	247
ΜΑΡΙΝΑ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ, Ο επικηρυγμένος επαναστάτης ή πώς οι Logedan κυριάρχησαν στην οικονομική ζωή της Τήνου και της Μυκόνου (15ος αι.)	291
π. ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΥΜΠΗΣ, Σπέτσες: γύρω απ' το παλιό λιμάνι	317
ΝΟΤΑ ΚΟΥΡΟΥ, Θρησκευτική παράδοση και υπαίθρια ιερά κατά τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους (1100-600 π.Χ.)	323
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Για το ιδιωτικό, για το δημόσιο και το κοινό συμφέρον. Καταγγελίες, αιτήματα και εργαλεία διακυβέρνησης στη βενετική Τήνο κατά τις αρχές του Κρητικού Πολέμου	339
ΑΝΔΡΕΑΣ Δ. ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ, Το δόγμα των μελών του Μικρού Συμβουλίου της Κέρκυρας. Σημείωμα του έτους 1754	361
ΧΡΥΣΑ ΜΑΛΤΕΖΟΥ, Έργα και ημέρες Καθολικού Αρχιεπισκόπου Νάξου (17ος αι.)	365
RINALDO MARMARA, Histoire de Tinos. Les archives et le père Marco Foscolos	381
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΣΤΕΦ. ΜΙΧΑΛΑΓΑ, Μετόχι του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας στη βενετοκρατούμενη Πελοπόννησο	385
Ν. Γ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ, Ναυτική περιπέτεια στο Αιγαίο στο πλαίσιο του ρωσο-τουρκικού πολέμου	403
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, Από την Κερά του Χειλά στην Παναγία του Ροζαρίου. Η εκκλησία και η αδελφότητα των καθολικών της Μυκόνου (17ος αι.)	417
ΑΣΠΑΣΙΑ ΠΑΠΑΔΑΚΗ, Η εντολή της βενετικής ηγεσίας στον γενικό προνοητή Κρήτης Lorenzo da Mulla (1569) .	437
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΑΠΑΔΙΑ-ΛΑΛΑ, Κοινωνική μέριμνα και πολιτική στη βενετοκρατούμενη Τήνο. Ο θεσμός των δημόσιων σιταποθηκών (β' μισό 16ου-α' μισό 17ου αι.) . . .	455
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΠ. ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ, Ενδοεκκλησιαστικές συγκρούσεις στις Κυκλάδες	475

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΡΟΥΣΣΟΣ, Ο ναός του Αγίου Αντωνίου του Αββά στο Κάστρο της Σίφνου	489
GUILLAUME SAINT-GUILLAIN, <i>Ex insita animi levitate rebelles?</i> Date, causes et conséquences de la révolte d'Hagiostéphanitès contre la domination vénitienne en Crète	507
B. J. SLOT, Un charlatan a Tinos et dans les Cyclades en 1771-1772.	543
ΣΙΜΟΣ ΜΙΑΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ, Ἐπίλυση ζητημάτων τῆς Καθολικῆς Ἐπισκοπῆς Σαντορίνης	561
ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΟΛΙΑΣ, Ο χάρτης του Τολέδου του Θεοτοκόπουλου, ένας άγνωστος χάρτης του Καλαποδά και η τέχνη των χαρτών στη βενετική Κρήτη τον 16ο αιώνα	575
ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΕΒΑΣ, Η παρουσία των Αμερικανών ιεραποστόλων στην Τήνο κατά την τριετία 1829-1831. Ιεραποστολικό, εκπαιδευτικό και εκδοτικό έργο	591
ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ ΤΣΕΛΙΚΑΣ, Μία ψηφίδα Τηνιακῆς ιστορίας (1816)	617
ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΤΣΙΚΝΑΚΗΣ, Αψιμαχίες μεταξύ Βενετών και Τούρκων στην Τήνο το καλοκαίρι του 1577.	623
ΖΑΧΑΡΙΑΣ Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΔΗΣ, Το Ελληνικό Κολλέγιο της Ρώμης (1576, 1577) και η Φλαγγίνειος Σχολή της Βενετίας (1665). <i>Ομοιότητες και διαφορές</i>	635
ΑΛΕΚΟΣ Ε. ΦΛΩΡΑΚΗΣ, Μεσαιωνικά τοπωνύμια της Τήνου, δηλωτικά γαιοκτησίας	651
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΑΚΗΣ, Νομική προσέγγιση των ναξιακών πωλητηρίων εγγράφων του 16ου αιώνα	665

Μαρίνα Κουμανούδη

**Ο ΕΠΙΚΗΡΥΓΜΕΝΟΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΣ
Ή ΠΩΣ ΟΙ LOREDAN ΚΥΡΙΑΡΧΗΣΑΝ
ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ
ΤΗΣ ΤΗΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΥΚΟΝΟΥ (15ος ΑΙ.)**

Στα τέλη του καλοκαιριού του 1454 οι αρχές της Κρήτης κατέστειλαν, εν τη γενέσει της, τη συνωμοτική κίνηση που εξύφαινε ο Ρεθύμιος Σήφης Βλαστός και οι οπαδοί του, με στόχο τη δολοφονία των βενετών διοικητών και των ευγενών της περιοχής, την ανατροπή του καθεστώτος και, σύμφωνα με μεταγενέστερη πηγή, την παράδοση της κυριαρχίας σε κάποιο από τα μέλη της έκπτωτης δυναστείας των Παλαιολόγων.¹ Αφού εξουδετερώθηκαν οι κυριότεροι συνωμότες και τέθηκε υπό έλεγχο η κατάσταση, ο δούκας της Κρήτης και ο ρέκτορας του Ρεθύμνου ενημέρωσαν τη μητρόπολη για την αποτυχημένη συνωμοσία, ζητώντας οδηγίες και υλική ενίσχυση.

Στο εξής, την παρακολούθηση της υπόθεσης ανέλαβε το, αρμόδιο για θέματα ασφαλείας του βενετικού κράτους, Συμβούλιο των Δέκα, το οποίο στις 13 Νοεμβρίου ανακοίνωσε σειρά μέτρων για τη διευθέτηση των ποικίλων ζητημάτων που είχαν ανακύψει.² Ιδιαίτερο βάρος, μεταξύ άλλων, δόθηκε στην ανακάλυψη των πραγματικών ενόχων και στην εξάρθρωση όχι μόνο του δικτύου των συνωμοτών αλλά και κάθε δυνητικού πυρήνα εξέγερσης. Σε αυτό το πλαίσιο η αμοιβή για τη σύλληψη ή την εξόντωση του επικηρυγμένου Γεωργίου Θερειανού αυξήθηκε στα 2.000 και 1.000 υπέρπυρα, αντίστοιχα.³ Οι καταγγελίες που

---

¹ Μ. Ι. Μανούσακας, *Η εν Κρήτη συνωμοσία του Σήφη Βλαστού (1453-1454) και η νέα συνωμοτική κίνησης του 1460-1462*, Αθήνα 1960 και ο ίδιος, «Νέα έγγραφα (1454) περί της εν Κρήτη συνωμοσίας του Σήφη Βλαστού», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 33 (1964), σ. 227-239.

² Μανούσακας, *Η εν Κρήτη συνωμοσία του Σήφη Βλαστού*, σ. 58-59, 97-104 έγγρ. Η'.

³ Με βάση την αρχική επικήρυξη που δημοσιεύτηκε στα μέσα Σεπτεμβρίου 1454,

εκκρεμούσαν εις βάρος του Θερειανού μας διαφεύγουν, όμως και μόνο από το ποσό της επικήρυξής του προκύπτει ότι πρέπει να θεωρούνταν ιδιαίτερα επικίνδυνος. Στη σχετική απόφαση του Συμβουλίου των Δέκα αναφέρεται ότι είχε καταδικαστεί ερήμην σε εξορία από όλη τη βενετική επικράτεια ως υπαίτιος πολλών κακών, ενώ σε επιστολή που έστειλαν οι Σύндικοί της Ανατολής προς τον καπιτάνο και τους συμβούλους της Κρήτης, στις 28 Δεκεμβρίου 1454, χαρακτηρίζεται ως επαναστάτης και προδότης, χωρίς να διευκρινίζεται εάν ενεχόταν στη συνωμοσία του Σήφη Βλαστού.⁴ Όμως δεν υπάρχει αμφιβολία ότι εξακολουθούσε να αποτελεί απειλή, καθώς όλα δείχνουν ότι σκόπευε να ή είχε ήδη αναπτύξει άνομη δράση στη θαλάσσια περιοχή του νότιου Αιγαίου. Από την ίδια επιστολή μαθαίνουμε ότι πλοιάριο (*fusta*) του Θερειανού είχε εντοπιστεί, τυχαία, στο λιμάνι της Μήλου και είχε συλληφθεί από τους Βενετούς, αλλά ότι ο ίδιος είχε καταφέρει να διαφύγει. Ωστόσο, είχε ανακαλυφθεί το κρησφύγετό του στην Κάρπαθο, όπου, σύμφωνα με πληροφορία του δούκα της Νάξου, ναυπηγούσε δεύτερο, ευμέγεθες, πλοίο.⁵ Πιθανώς, ο Θερειανός να κατασκεύαζε στολίσκο με στόχο να πλήξει βενετικές κτήσεις στο Αιγαίο ή πλοία βενετικών συμφερόντων. Όπως και να είχαν τα πράγματα, οι Σύндικοί της Ανατολής συνέστησαν στις αρχές της Κρήτης να ειδοποιήσουν

η χρηματική αμοιβή για την παράδοση των διαφυγόντων επαναστατών είχε οριστεί στα 200 υπέρπυρα και στο διπλάσιο ποσό για τους ιερείς, βλ. Μανούσακας, *ό.π.*, σ. 56, 58, 101-102. Προφανώς εδώ πρόκειται για υπέρπυρα Κρήτης.

⁴ Μανούσακας, *ό.π.*, σ. 60, 105-106 έγγρ. Γ'.

⁵ Το πλοίο περιγράφεται ως φούστα (*fusta*) με 22 κωπηλατικούς πάγκους, συνεπώς ανήκε στα μεγάλο μεγέθους σκάφη αυτού του τύπου, δηλαδή είχε διαστάσεις μικρής γαλέρας ή γαλιότας, Μανούσακας, *ό.π.*, έγγρ. Γ', σ. 106, στ. 13. Για τις φούστες, βλ. Αλεξάνδρα Κραντονέλλη, *Ιστορία της πειρατείας στους πρώτους χρόνους της Τουρκοκρατίας, 1390-1538*, Αθήνα 1985, σ. 341. Ο Μανούσακας υπέθεσε ότι ο Θερειανός ήταν μάλλον πειρατής παρά συνωμότης, προφανώς επειδή η φούστα ήταν το σκάφος που χρησιμοποιούσαν κατεξοχήν οι πειρατές στην ανατολική Μεσόγειο. Ωστόσο, η επίδοσή του στην πειρατεία, αφενός ήταν ένας τρόπος επιβίωσης – ο μοναδικός, ίσως, από τη στιγμή που υποχρεώθηκε να βγει στην παρανομία – και αφετέρου δεν αποκλείει την ανάμιξή του στη συνωμοτική κίνηση, άλλωστε την περίοδο εκείνη η πειρατική δραστηριότητα αποτελεί μέρος της πολεμικής δραστηριότητας.

τους κύριους της Καρπάθου, τους Cornaro, ώστε να εμποδίσουν την κατασκευή του πλοίου και να τις βοηθήσουν στη σύλληψή του.

Η επόμενη πληροφορία που έχουμε για την τύχη του Θερειανού έρχεται με απόσταση 14 χρόνων από τα παραπάνω γεγονότα. Στις 27 Ιουλίου 1468 το Συμβούλιο των Δέκα ενέκρινε αίτηση του ευγενή Marco Loredan του ποτέ ser Zorzi με την οποία ζητούσε να του εκχωρηθούν περιουσιακά στοιχεία του βενετικού δημοσίου στην Τήνο και στη Μύκονο, με προνομιακούς όρους, ως αντάλλαγμα για την αμοιβή που δικαιούνταν για την παράδοση του επικηρυγμένου προδότη (*traditor del Stado*).⁶ Στην αίτησή του, η οποία επισυνάφθηκε στην απόφαση του μητροπολιτικού οργάνου, ο Loredan δεν υπεισέρχεται σε λεπτομέρειες σχετικά με τον χρόνο και τις συνθήκες της σύλληψης του Θερειανού.⁷ Φαίνεται πάντως ότι τον παρέδωσε ζωντανό στις αρχές της Κρήτης, γιατί η αμοιβή των 2.000 υπερπύρων που αναφέρει στην αίτησή του αντιστοιχεί στο προβλεπόμενο στην επικήρυξη ποσό γι' αυτή την περίπτωση. Το όνομα και το πατρώνυμο του βενετού πατρι-

---

⁶ Archivio di Stato di Venezia (= A.S.V.), *Consiglio di dieci, Deliberazioni miste*, reg. 17, φ. 63r (v.a. 105r), φ. 67v-68r (v.a. 109v-110r). Βλ. Παράρτημα, έγγρ. 1-2.

⁷ Από απόφαση του Συμβουλίου των Δέκα της 8ης Μαρτίου 1464 μαθαίνουμε ότι οι υποτελείς των κυριών της Καρπάθου, Andrea και Pietro Corner, είχαν συλλάβει τέσσερις επαναστάτες, τους οποίους παρέδωσε στις αρχές της Κρήτης ο τελευταίος, εισπράττοντας όλο το ποσό της επικήρυξης και κάνοντας χρήση των ευεργετικών της διατάξεων. Ας σημειωθεί ότι από τον Ιούνιο του 1455, το Συμβούλιο είχε απαγορεύσει την υποβολή αιτήσεων για την εκ των υστέρων διεκδίκηση αμοιβών από συλλήψεις επαναστατών με την απειλή προστίμου, βλ. Μανούσακας, *Η εν Κρήτη συνωμοσία του Σήφη Βλαστού*, σ. 61-63. Για τον λόγο αυτό, όταν ο Andrea Corner διεκδίκησε το μερίδιό του, το αίτημά του παραπέμφθηκε στο μητροπολιτικό όργανο, το οποίο είχε πλέον αποκλειστική δικαιοδοσία επί της εξέγερσης, βλ. A.S.V., *Consiglio di Dieci, Deliberazioni miste*, reg. 16, φ. 114r (v.a. 152r) (8 Μαρτίου 1464) και *ό.π.*, φ. 142r (v.a. 179r) (21 Νοεμβρίου 1464). Η παραπάνω σύλληψη πιθανόν δεν συνδέεται με εκείνη του Γεωργίου Θερειανού, γιατί στην απόφαση δεν αναφέρεται ούτε το δικό του όνομα ούτε του Loredan. Την υπόθεση αυτή ενισχύει πληροφορία που παρέχει μεταγενέστερη απορριπτική απόφαση του Συμβουλίου των Δέκα, σύμφωνα με την οποία το μητροπολιτικό όργανο δέχθηκε, κατ' εξαίρεση, μόνο δύο αιτήσεις διεκδίκησης αμοιβών από άτομα που είχαν συμμετάσχει σε συλλήψεις επαναστατών πριν από τη δημοσίευση της επικήρυξης, του Ιωάννη de Molino το 1461 και του Ιωάννη Καλλέργη το 1472.

κίου σε συνδυασμό με το αντικείμενο του αιτήματός του επιτρέπει με ασφάλεια να τον ταυτίσουμε με τον Marco Loredan, ο οποίος είχε υπηρετήσει ως ρέκτορας στα δύο νησιά μεταξύ των ετών 1452-1456, κατά την περίοδο δηλαδή που ο φυγόδικος μαρτυρείται ότι λαθροβιούσε μεταξύ Κυκλάδων και Καρπάθου.⁸

Αντί της χρηματικής αμοιβής ο Loredan ζήτησε να του δοθούν ορισμένα ακίνητα (ένας πύργος, ένας ανεμόμυλος, τέσσερα σπίτια και ένας ξενώνας) και εκτεταμένες γαίες στην Τήνο και στη Μύκονο, απέλειες και δύο δουλοπάροικοι με τις περιουσίες τους. Η επιλογή των παραπάνω περιουσιακών στοιχείων, όπως θα φανεί στη συνέχεια, αποτελούσε μέρος ενός ολοκληρωμένου επενδυτικού και επιχειρηματικού σχεδίου, το οποίο ήταν απόρροια εμπειρίας, προσεκτικού υπολογισμού και εσωτερικής πληροφόρησης. Έχοντας παραμείνει στη βενετική κτήση τέσσερα χρόνια, τον διπλάσιο δηλαδή χρόνο από όσο προέβλεπε η θητεία του, ο Loredan γνώριζε πολύ καλά τη γεωγραφία της περιοχής. Επιπλέον είχε πλήρη συναίσθηση της τοπικής πραγματικότητας, των δημοσιονομικών, δημογραφικών και αμυντικών προβλημάτων που ταλάνιζαν τα νησιά,⁹ καθώς και των προοπτικών κέρδους που

---

⁸ Ο Marco Loredan εκλέχθηκε στο αξίωμα του ρέκτορα της Τήνου και της Μυκόνου στις 4 Απριλίου 1452 και ανέλαβε καθήκοντα στις 13 Νοεμβρίου του ίδιου έτους, βλ. Ch. Hopf, *Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues publiée avec notes et tables généalogiques*, Βερολίνο 1873, σ. 374 και B. G. Kohl κ.ά., *The Rulers of Venice*, εγγραφές 16503, 24961, στο www.rulersofvenice.org (τελευταία πρόσβαση 8/1/2016). Ο Pietro da Mosto, που τον διαδέχθηκε στο αξίωμα του διοικητή των δύο νησιών, εκλέχθηκε στις 31 Αυγούστου 1455 (Kohl κ.ά., *The Rulers of Venice*, εγγραφή 16503), αλλά καθυστέρησε να τον αντικαταστήσει, γιατί στις 5 Μαΐου του επόμενου έτους ο Loredan παρέμενε ακόμα στη θέση του, βλ. π. Μ. Φώσκολος, «Το “φέουδο” της λατινικής επισκοπής Τήνου (Συμπληρωματικές πληροφορίες για τον φεουδαρχισμό και την εκκλησιαστική ιστορία της Τήνου)», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 14 (1991-1993): *Πρακτικά Α΄ Κυκλαδολογικού Συνεδρίου, Άνδρος 5-9 Σεπτεμβρίου 1991*, μέρος Α΄, Αθήνα 1993, σ. 269 σημ. 13, σ. 285 έγγρ. Β΄1.

⁹ Για τα θέματα αυτά βλ. Α. Major, «Η Τήνος και η Μύκονος στη βενετική σφαίρα επιρροής», *Τα Ιστορικά* 7/12-13 (1990), 29-42 και Αναστασία Παπαδιά-Λάλα, «Η Τήνος κατά την περίοδο της βενετοκρατίας (1390-1715)», *Τήνος. Ιστορία και Πολιτισμός*, τ. 1: *Ιστορία*, επιμ. π. Μ. Φώσκολος, Τήνος 2005, σ. 171-198 (όπου και όλη η παλαιότερη βιβλιογραφία).

ανοίγονταν μπροστά του. Από τη θέση του είχε πρόσβαση στα οικονομικά αρχεία της διοίκησης και, μεταξύ άλλων, στα κατάστιχα της τελευταίας επίσημης απογραφής που είχε γίνει το 1452,¹⁰ όπου καταγράφονταν αναλυτικά οι γαίες, τα ακίνητα, οι καλλιέργειες, το ζωικό κεφάλαιο, το καθεστώς κατοχής τους και οι φόροι, και επομένως είχε εμπειριστατωμένη εικόνα της τρέχουσας αξίας της κινητής και ακίνητης περιουσίας του δημοσίου στα δύο νησιά. Αιτιολογώντας την αιτούμενη ανταλλαγή, ο ίδιος υποστήριξε ότι το βενετικό κράτος είχε μηδαμινό, αν όχι μηδενικό, όφελος από τα συγκεκριμένα περιουσιακά στοιχεία και ότι οι απώλειες του δημοσίου, στη χειρότερη περίπτωση, ισοδυναμούσαν

---

¹⁰ Παρότι τα νησιά θεωρούνταν αρκετά εύφορα, στις πρώτες έξι δεκαετίες της διοίκησης τους από τους Βενετούς η απόδοση των τακτικών και έκτακτων φόρων έβαινε διαρκώς μειούμενη, εξαιτίας της οικονομικής αστάθειας που οφειλόταν στην ενδημική πειρατεία και τις επιδρομές των Τούρκων, στην παραμέληση της αγροτικής παραγωγής από τους καλλιεργητές και την ανικανότητα ή και αδιαφορία των εκάστοτε μισθωτών των φορολογικών προσόδων. Τα έσοδα του κράτους, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Συγκλήτου, από 3.000-3.500 υπέρπυρα (Εύβοιας μάλλον) τον χρόνο που ήταν κατά το παρελθόν, το 1450 έφταναν μόλις τα 2.000 υπέρπυρα και υπήρχε φόβος ότι θα σημείωναν περαιτέρω μείωση εάν η τοπική οικονομία εξακολουθούσε να παραπαίει και δεν βελτιωνόταν η διαχείριση των δημόσιων πόρων. Για αυτό, τον Σεπτέμβριο του 1450, αποφασίστηκε η εκμίσθωση των φορολογικών προσόδων των νησιών για πέντε χρόνια σε ιδιώτη/ες με δημόσιο πλειστηριασμό και η διεξαγωγή απογραφής μετά από την ολοκλήρωση της διαδικασίας. Επίσης, ορίστηκε να γίνεται επαναληπτική απογραφή με κάθε νέα εκμίσθωση ή υποχρεωτικά κάθε πέντε χρόνια, A.S.V, *Senato Mar, Deliberazioni*, reg. 3, φ. 203r (v. α. 204r) (4 Αυγούστου 1450), reg. 4, φ. 4v-5r (21 Σεπτεμβρίου 1450) και Fr. Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie*, τ. 3, Παρίσι – Χάγη, 1961, σ. 159 αρ. 2833 και σ. 160 αρ. 2883 (επιτομές των αποφάσεων). Ενάμιση χρόνο αργότερα, το μητροπολιτικό όργανο έδωσε εντολή στη διοίκηση της Εύβοιας να προχωρήσει στην απογραφή, A.S.V, *Senato Mar, Deliberazioni*, reg. 4, φ. 111v (v.α. 112v) (16 Μαρτίου 1452) και Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat*, τ. 3, σ. 174 αρ. 2883 (επιτομή της απόφασης). Πριν από τον Μάιο του 1460, πιθανώς με την παρέλευση της πενταετίας, διενεργήθηκε επαναληπτική απογραφή, ωστόσο, πρεσβεία της Κοινότητας της Τήνου και της Μυκόνου στη Βενετία κατήγγειλε ότι έγιναν παρατυπίες στη διαδικασία και πέτυχε την ακύρωσή της, A.S.V, *Senato Mar, Deliberazioni*, reg. 6, φ. 175v-176v (v. α. 176v-177v) (24 Μαΐου 1460) και Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat*, τ. 3, σ. 231 αρ. 3108 (επιτομή της απόφασης).

με το ποσό της επικλήρυξης που θα κατέβαλε το ταμείο της Κρήτης.¹¹ Σημειωτέον ότι ο Marco Bondumier, ο οποίος είχε διενεργήσει την απογραφή με την ιδιότητα του συμβούλου της Εύβοιας και γνωμοδότησε υπέρ της ανταλλαγής, όπως άλλωστε και οι άλλοι δύο εμπειρογνώμονες που κλήθηκαν από το Συμβούλιο των Δέκα (ο πρώην διοικητής της Τήνου και της Μυκόνου Nicolò da Canal και ο πρώην ταμίας της διοίκησης της Εύβοιας Andrea de Priuli), στην έκθεσή του ανέφερε ότι η Βενετία, σε άλλες περιπτώσεις, είχε παραχωρήσει «πράγματα» μεγαλύτερης αξίας και απόδοσης τόσο σε ξένους όσο και σε εγχώριους.¹²

¹¹ *...qualche cossa dela qual el comun de Venezia non chava alguna utilita et, se pur chava, si è si piccolo che la signoria non sente damno tropo cha ad tuor dala camera de Crede danari.* Βλ. Παράρτημα, έγγρ. αρ. 2.

¹² Οι εκθέσεις των τριών ειδικών έχουν καταχωριστεί στο κατάστιχο των αποφάσεων του Συμβουλίου των Δέκα μαζί με την αίτηση του Loredan, βλ. A.S.V., *Consiglio di dieci, Deliberazioni miste*, reg. 17, φ. 67v-68r (v.α. 109v-110r). Βλ. Παράρτημα, έγγρ. 2. Ο Bondumier υπηρέτησε στη διοίκηση της Εύβοιας την περίοδο 1452-1454, βλ. Kohl κ.ά., *The Rulers of Venice*, εγγραφή 16483, 22191. Σύμφωνα με τον κατάλογο των βενετών διοικητών του Hopf, *Chroniques gréco-romanes*, σ. 374 (Kohl κ.ά., ό.π., εγγραφή 53166), ο Nicolò da Canal ήταν ρέκτορας των δύο νησιών το 1458. Δεν πρέπει όμως να ανέλαβε καθήκοντα γύρω στα τέλη του καλοκαιριού του 1459, γιατί τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους οι Τούρκοι συνέλαβαν γρίπο από την Τήνο, φορτωμένο με προϊόντα που προορίζονταν για πώληση με σκοπό τη συγκέντρωση χρημάτων για την εξαγορά αιχμαλώτων, στον οποίο επέβαιναν ο προκάτοχός του Pietro da Mosto με τον γιο του, βλ. A.S.V., *Senato Mar, Deliberazioni*, reg. 6, φ. 175v-176v (v. α. 176v-177v) (24 Μαΐου 1460) και Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat*, τ. 3, σ. 231 αρ. 3108 (επιτομή της απόφασης). Για τον Andrea de Priuli δεν εντοπίστηκαν πληροφορίες. Ο ίδιος αναφέρει ότι είχε λάβει μέρος σε μια απογραφή όντας ταμίας της Εύβοιας, χωρίς να διευκρινίζει πότε. Με βάση την απόφαση της Συγκλήτου της 21ης Σεπτεμβρίου 1451, την ευθύνη της απογραφής είχε τριμελής επιτροπή, αποτελούμενη από τον ρέκτορα της Τήνου και της Μυκόνου, τον νέο μισθωτή και έναν από τους συμβούλους της Εύβοιας, ο οποίος θα επιλεγόταν με κλήρωση. Δεδομένου ότι τον Δεκέμβριο του 1453, η θέση του δεύτερου συμβούλου καταργήθηκε στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης της διοίκησης του νησιού, μάλλον θα συμμετείχε σε μια από τις επαναληπτικές απογραφές. Για τη διοικητική μεταρρύθμιση στην Εύβοια, βλ. Μαρίνα Κουμανούδη, «Στρατιωτικοποιώντας το Κράτος της Θάλασσας: Ο προνοητής και καπιτάνος της Μεθώνης (15ος αι.)», *Πρακτικά της Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης: De Veneciis ad Mothonam. Έλληνες και Βενετοί στη Μεθώνη τα χρόνια της βενετοκρατίας* (Μεθώνη,

Το σχέδιο του Loredan περιλάμβανε την απόκτηση γεωγραφικά διεσπαρμένων και διαφοροποιημένων σε είδος περιουσιακών στοιχείων, τα οποία εκ πρώτης όψεως μοιάζουν ασύνδετα μεταξύ τους. Στην Τήνο, το ενδιαφέρον του επικεντρώθηκε σε δύο σημεία, στο λιμάνι του Αγίου Νικολάου (*mandrachio de San Nicolò*) στο νοτιοανατολικό άκρο του νησιού και στην περιοχή της Εξωμεριάς (*Loxomarea*) στο βορειοδυτικό άκρο. Ο όρμος του Αγίου Νικολάου, σε απόσταση λίγων μιλίων από το κάστρο του Ξώμπουργου, το διοικητικό κέντρο του νησιού κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους, και τους γύρω από αυτό οικισμούς, αποτελούσε το κύριο επίνειο της τηνιακής ενδοχώρας για αιώνες.¹³ Παρότι δεν ήταν πολύ καλό φυσικό αγκυροβόλιο, κατείχε προνομιακή θέση πάνω στους ναυτικούς δρόμους που διέσχιζαν το Αιγαίο. Από την ακτή ήταν ορατές η Δήλος και η Μύκονος, τα επικίνδυνα θαλάσσια περάσματα μεταξύ των νησιών που ενώνουν το βόρειο με το νότιο Αιγαίο, και οι ακτές της Σύρου.¹⁴ Το λιμάνι ήταν μικρό και φαίνεται πως παρέμεινε σε υποτετυπώδη μορφή έως τον 17ο αιώνα. Κατάλαμβανε μια περιοχή στο κέντρο περίπου της παραλίας, η οποία οριζόταν ανατολικά από το μικρό απότομο ακρωτήριο του Αγίου Νικολάου (σήμ. στο ύψος του ομώνυμου ναού των Καθολικών) και δυτικά από μια βραχώδη έξαρση που εισχωρούσε στη θάλασσα (σήμ. δυτικός λιμενοβραχίονας του παλιού λιμανιού).¹⁵ Μεταξύ των ετών 1432-

---

19-21 Μαρτίου 2010), επιμ. Γωγώ Βαρζελιώτη – Αγγελική Πανοπούλου, Αθήνα – Βενετία 2012, σ. 97-98.

¹³ Για το λιμάνι του Αγίου Νικολάου κατά την περίοδο της βενετικής κυριαρχίας, βλ. Κ. Δανούσης, *Τα λιμάνια της πόλης της Τήνου. Διαδρομή στο χρόνο*, Αθήνα 2009, σ. 13, 18-24· ο ίδιος, «Το κέντρο της Χώρας του Αγίου Νικολάου», *Τηνιακά Σύμμεικτα*, περ. Β', 11 (Ιανουάριος-Μάρτιος 2010), 11-16· ο ίδιος, «Τοπογραφικά λιμένες Τήνου», *ό.π.*, 17-31· ο ίδιος, «Από το επίνειο του Κάστρου στη Χώρα του Αγίου Νικολάου», *Όρμος ο Γαληνότατος. Η ενορία του Αγίου Νικολάου Καθολικών Χώρας Τήνου*, επιμ. π. Μ. Φώσκολος, Τήνος 2016, σ. 13-38.

¹⁴ Ο όρμος ήταν σχετικά προστατευμένος από τους βόρειους ανέμους και έπασχε από προσαμμώσεις, βλ. Δανούσης, *ό.π.* Για την εποπτεία των θαλάσσιων δρόμων και την οπτική επικοινωνία μεταξύ των νησιών, βλ. επίσης Ν. Μπελαβίλας, *Λιμάνια και οικισμοί στο Αρχιπέλαγος της πειρατείας, 15ος-19ος αι.*, Αθήνα 1997, σ. 58-60, 104.

¹⁵ Παράρτημα, έγγρ. 2. Για τη σημασία του όρου *mandrachio*=μανδράκι, βλ. το σχετικό λήμμα στο Εμμ. Κριαράς, *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής δημόδους*

1437, όταν μισθωτής των φορολογικών προσόδων των νησιών ήταν ο Stefano De Lilofordozi, ενδέχεται να πραγματοποιήθηκαν εργασίες για τη δημιουργία προβλήτα, με σκοπό να διευκολυνθεί η πρόσδεση εμπορικών σκαφών και η φόρτωση προϊόντων που προορίζονταν για τις αγορές της Εύβοιας και της Βενετίας.¹⁶ Ωστόσο, η απουσία μνείας λιμενικών εγκαταστάσεων τόσο στην αίτηση του Loredan όσο και στις γνωμοδοτήσεις των τριών αξιωματούχων υποδεικνύει ότι, αν υπήρχαν, μάλλον, δεν θα ήταν άξιες λόγου. Μάλιστα, ο πρώην σύμβουλος της Εύβοιας Bondumier στην έκθεσή του αναφέρει ότι τα πλοία αγκυροβολούσαν κάτω από το ακρωτήριο του Αγίου Νικολάου, πληροφορία που επιβεβαιώνεται από μεταγενέστερες μαρτυρίες.¹⁷

Σύμφωνα με τον Loredan πάνω στο κρημνώδες ακρωτήριο υπήρχε πύργος, για την ακρίβεια η βάση ενός πύργου, ύψους 2 passi (περίπου 3,5 μ.),¹⁸ που δεν είχε κατοικηθεί ποτέ. Το κτήριο ταυτίζεται ασφαλώς με τον πύργο του Αγίου Νικολάου που ο Cristoforo Buondelmonti είδε στην Τήνο κατά την περιήγησή του στα νησιά του Αιγαίου μεταξύ των ετών 1415-1420.¹⁹ Στον χάρτη του νησιού που συνοδεύει το χειρόγραφο του φλωρεντινού μοναχού ο πύργος φαίνεται ολοκληρωμένος,²⁰ όμως, όπως επισημαίνουν ο Nicolò da Canal και ο Andrea de

γραμματείας, 1100-1689, τ. Θ', Θεσσαλονίκη 1985, σ. 317. Για τη θέση και τη μορφή του λιμανιού την εποχή της κυριαρχίας των Γκίτζη και των Βενετών, βλ. Δανούσης, *Τα λιμάνια της πόλης της Τήνου*, σ. 13, 23-24· ο ίδιος, «Το κέντρο της Χώρας του Αγίου Νικολάου», 11 κ.εξ· ο ίδιος, «Τοπογραφικά λιμένος Τήνου», σ. 17-22· ο ίδιος, «Από το επίγειο του Κάστρου», σ. 19-24.

¹⁶ Αυτό τουλάχιστον είχε δεσμευθεί ότι θα προσπαθούσε να κάνει ο Stefano de Lilofordozi, στην πρόταση που υπέβαλε στο βενετικό κράτος, βλ. C. N. Sathas, *Documents inédits relatif à l'histoire de la Grèce au Moyen Age* [Μνημεία Ελληνικής Ιστορίας], τ. 3, Παρίσι 1882, αρ. 1000, σ. 412 στ. 30-31 (24 Μαρτίου 1432). Ας σημειωθεί ότι στη σχετική απόφαση της βενετικής Συγκλήτου το λιμάνι του Αγίου Νικολάου αναφέρεται ως portus.

¹⁷ Παράρτημα, έγγρ. 2. Πρβλ. Δανούσης, *Τα λιμάνια της πόλης της Τήνου*, σ. 13, 23-24· ο ίδιος, «Τοπογραφικά λιμένος Τήνου», 20-21· ο ίδιος, «Από το επίγειο του Κάστρου», σ. 21-22, 26-27.

¹⁸ 1 passo = 1,739 μ.

¹⁹ Cristoforo Buondelmonti, *Librum insularum archipelagi*, έκδ. G. R. Ludwig von Sinner, Λειψία – Βερολίνο 1824, σ. 89: «Ad orientem deique turre Sancti Nicolai in mari elevetur».

²⁰ Δανούσης, *Τα λιμάνια της πόλης της Τήνου*, σ. 21.

Priuli, μισό αιώνα αργότερα, παρέμενε ημιτελής, εξωτερικά και εσωτερικά, με αποτέλεσμα το λιμάνι να είναι εκτεθειμένο στους κινδύνους από τη θάλασσα.²¹

Μέσα από τις εκθέσεις των τριών εμπειρογνομόνων αναδύεται ανάγλυφα η δραματική καθημερινότητα των νησιωτών και οι αντίξοες συνθήκες που επικρατούσαν στη θάλασσα στο δεύτερο μισό του 15ου αιώνα, εξαιτίας της ενδημικής πειρατείας και των τουρκικών επιδρομών.²² Οι επιγραμματικές, αλλά καίριες, παρατηρήσεις τους συμπληρώνουν εν πολλοίς την εικόνα που έχουμε για τη ζωή στην Τήνο και τα άλλα νησιά του κεντρικού Αιγαίου από τις αποφάσεις της βενετικής Συγκλήτου και τα αιτήματα των κοινοτικών εκπροσώπων προς τη μητρόπολη.²³ Ακόμα και αν οι τρεις πατρίκιοι διογκώνουν την κατάσταση για να πετύχουν μια ευνοϊκή απόφαση για τον Loredan, δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι τα νησιά υπέφεραν από την άσκηση της πειρατείας. Οι επιθέσεις των Τούρκων εναντίον των πλοίων που κινούνταν στα θάλασσα περάσματα μεταξύ της Τήνου, της Μυκόνου και της Σύρου ήταν καθημερινό φαινόμενο. Ο πληθυσμός της πρώτης, αποδεκατισμένος από τις επιδρομές, ζούσε κάτω από τον διαρκή φόβο της αιχμαλωσίας και του εξανδραποδισμού. Η ανασφάλεια είχε σοβαρές επιπτώσεις στην αγροτική οικονομία, τη δημογραφία, τις συνήθειες και τη νοοτροπία των κατοίκων. Στην Τήνο, όπως και στη γειτονική Μύκονο, οι αγρότες καλλιεργούσαν κυρίως τα χωράφια που ήταν πλησιέστερα στους οχυρωμένους οικισμούς λόγω του τουρκικού κινδύνου, με αποτέλεσμα σημαντικό τμήμα της υπαίθρου να μένει ακαλλιεργητό. Στις πιο απομακρυσμένες και δυσπρόσιτες περιοχές, όπως ήταν η Εξωμεριά, η μακροχρόνια εγκατάλειψη των καλλιεργειών είχε καταστήσει τη γη άγονη. Από την άλλη, τα εδάφη από το λιμάνι του Αγίου Νικολάου προς την ενδοχώρα σε βάθος 4 μιλίων (περίπου 8 χλμ.) θεωρούνταν πιο αποδοτικά, καθώς ήταν πλησιέστερα στο κάστρο. Όμως, χαρακτηρίζονται ως ερημωμένα, προφανώς επειδή ήταν εκτεθειμένα στις επιδρομές των πειρατών και των Τούρκων. Εξάλλου, η μείωση του πλη-

---

21 Παράρτημα, έγγρ. 2.

22 Ο.π.

23 Βλ. παραπάνω σημ. 9.

θυσμού είχε ως αποτέλεσμα μεγάλες εκτάσεις να παραμένουν ανεκμετάλλευτες, αφήνοντας περιθώρια στη δράση καταπατητών.²⁴ Η παράνομη εκμετάλλευσή τους συνεπαγόταν επιπλέον απώλεια εσόδων για το δημόσιο. Προφανώς, εξαιτίας της έλλειψης εργατικού δυναμικού, οι πάροικοι επιβαρύνονταν με τρεις ημέρες την εβδομάδα αγγαρική εργασία, αριθμός αρκετά υψηλός σε σύγκριση με άλλες περιοχές του βενετοκρατούμενου ελληνικού χώρου.²⁵ Ο πρώην ρέκτορας της Τήνου Nicolò da Canal, που παραδίδει τη συγκεκριμένη πληροφορία, δεν διευκρινίζει αν υποκείμενοι στις τρεις ημέρες υποχρεωτικής εργασίας ήταν όλοι οι εξαρτημένοι αγρότες ή μόνο οι πάροικοι του δημοσίου ούτε και το είδος της αγγαρείας, αν δηλαδή επρόκειτο για αγροληπτική αγγαρεία, εργασία σε δημόσια έργα ή και τα δύο. Ενδιαφέρον από κοινωνιολογική άποψη έχει η μαρτυρία ότι οι πάροικοι απέφευγαν τις επαχθείς αγγαρείες συνάπτοντας γάμους σε όψιμη ηλικία, όταν πια είχαν συμπληρώσει το πεντηκοστό έτος, και για να απαλλαγούν από τα βάρη, οι περισσότεροι κατέβαλλαν αντισήκωμα που κυμαινόταν στα 5 με 6 υπέρπυρα τον χρόνο ή καθοριζόταν κατά περίπτωση, συνήθεια που, όπως μαθαίνουμε, είχε καθιερωθεί από την εποχή της εκμίσθωσης των νησιών.²⁶

Ο Loredan, που ασφαλώς τα γνώριζε όλα αυτά, ζήτησε να του παραχωρηθούν ο ημιτελής πύργος και μια ευρύτερη περιοχή γύρω από το

²⁴ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Loredan *in tal luogi dispopuladi chi occupasse i tien*, βλ. Παράρτημα, έγγρ. 2. Το 1470 ο πληθυσμός των δύο νησιών ανερχόταν σε 3000 κατοίκους, Γ. Γκίκας, «Δύο βενετσιάνικα χρονικά για την άλωση της Χαλκίδας από τους Τούρκους στα 1470», *Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών* 6 (1959), 231. Για την αξιοπιστία της πηγής, βλ. B. J. Slot, *Archipelagus turbatus. Les Cyclades entre colonisation latine et occupation ottomane c. 1500-1718*, τ. 1, Λέιντεν 1982, σ. 281.

²⁵ Ενδεικτικά, τον 15ο αιώνα, στην Κέρκυρα η αγγαρική εργασία που όφειλαν οι πάροικοι στους γαιοκτήμονες κυμαινόταν στις 12 με 52 ημέρες τον χρόνο, βλ. Σπ. Ασωνίτης, «Η αγγαρεία στην Κέρκυρα κατά τον όψιμο μεσαίωνα», *Εώα και Εσπέρια* 4 (2000), 136. Αντίστοιχα, στην Κρήτη τον 14ο αιώνα, ήταν κατά μέσο όρο 1 ημέρα την εβδομάδα, βλ. Χ. Γάσπαρης, *Η γη και οι αγρότες στη μεσαιωνική Κρήτη, 13ος-14ος αι.*, Αθήνα 1997, σ. 186-188.

²⁶ Στην Κέρκυρα, την ίδια χρονική περίοδο περίπου, το αντισήκωμα που κατέβαλλαν οι αγρότες που καλλιεργούσαν κρατικές γαίες ήταν κατά μέσο όρο 1 υπέρπυρο, βλ. Ασωνίτης, *ό.π.*, σ. 146, 152.

κτίσμα, το όριο της οποίας άρχιζε από τη βραχώδη έξαρση στην ακτή δυτικά του ακρωτηρίου του Αγίου Νικολάου, ανέβαινε έως τη Ράχη στα βορειοδυτικά και συνέχιζε προς τις κατοικημένες ζώνες της ενδοχώρας για να καταλήξει ξανά στη θάλασσα, σε απροσδιόριστο σημείο, μάλλον στα ανατολικά του νησιού.²⁷ Σε αυτήν περιλαμβάνονταν νερά, καλλιεργήσιμες εκτάσεις και ζώα, μικρά και μεγάλα, που έβοσκαν ελεύθερα. Ο βενετός πατρίκιος σκόπευε να ολοκληρώσει την κατασκευή του κτηρίου, να ενισχύσει την οχύρωσή του και να προσθέσει προπύργιο, προκειμένου να εγκαταστήσει μόνιμη φρουρά. Τρεις άνδρες, τους οποίους θα παρείχε η βενετική διοίκηση μαζί με τα αναγκαία πολεμοφόδια, θα φρουρούσαν εναλλάξ τον πύργο νύχτα μέρα. Ο πύργος θα λειτουργούσε ως βίγλα, ανταλλάσσοντας φωτεινά μηνύματα τη νύχτα με τα παραπλέοντα σκάφη και τα αντίκρυ νησιά για τις κινήσεις των εχθρικών πλοίων και προειδοποιώντας τους κατοίκους της ενδοχώρας για ενδεχόμενη απειλή. Για λόγους αμυντικής σκοπιμότητας, συγκεκριμένα για την προστασία από τις ενέδρες των Τούρκων, δεν θα επιτρεπόταν η κατοίκηση της περιοχής χωρίς την άδεια του γαιοκτήμονα. Η λειτουργία της βίγλας θα συνέβαλε καθοριστικά, όπως σημειώνεται από τους εμπειρογνώμονες, στην προστασία της ναυσιπλοΐας στο Αρχιπέλαγος και στον περιορισμό των τουρκικών επιθέσεων εναντίον των νησιών, καθιστώντας ταυτόχρονα το λιμάνι του Αγίου Νικολάου ένα ασφαλές, φιλικό, αγκυροβόλιο, όπου θα μπορούσαν να καταφύγουν εγχώρια και ξένα πλοία κυνηγημένα από τους Τούρκους ή όταν ο καιρός δεν ήταν καλός.²⁸

²⁷ *Item mi sia concesso da la chierea dala marina andagando a Irachi verso lo luogo dele chiuse, ditto Callamici, adrettura verso Potichies fina ala marina, cum i animali salvadegi menudi et grossi sono in ditti luogi...*, Παράρτημα, έγγρ. 2. Θα ήθελα να ευχαριστήσω και από αυτή τη θέση τον κ. Κώστα Δανούση για τις πολύτιμες συμβουλές του και τις χρήσιμες τοπογραφικές πληροφορίες, χωρίς τις οποίες δεν θα ήταν δυνατός ο εντοπισμός της έκτασης. Η ιταλική λέξη *chiusa* σημαίνει γενικά το κλειστό μέρος, και ειδικότερα το περιφραγμένο χωράφι αλλά και το στένωμα ή το στενό μιας ποταμιάς ή κοιλάδας. Το τοπωνύμιο Καλαμίσι (*Callamici*) απαντά σε διάφορα σημεία του νησιού, όπου φύονται καλάμια. Το τοπωνύμιο *Potichies* (από το επίθετο ποτικός, ή ποτικών=πόσιμος) δεν σώζεται σήμερα στο νησί.

²⁸ Παράρτημα, έγγρ. 2. Για τη λειτουργία και το δίκτυο των βιγλών στα νησιά του Αιγαίου, βλ. πρόχειρα Μπελαβίλας, *Λιμάνια και οικισμοί στο Αρχιπέλαγος*, σ. 66.

Το όφελος του Loredan από τη δημιουργία ελκυστικών συνθηκών για την υποδοχή πλοίων στο λιμάνι και τη συνακόλουθη αύξηση της ναυτιλιακής και εμπορικής κίνησης θα ήταν πολλαπλό. Το αίτημά του για παραχώρηση του δικαιώματος χονδρικής και λιανικής πώλησης κρασιού, ψωμιού και κρέατος²⁹ στο επίνειο αφενός παρέχει μια εικόνα για τα γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα που παράγονταν στις αγροτικές του εκμεταλλεύσεις και αφετέρου υποδεικνύει ότι μεγάλο μέρος αυτών, αν όχι το σύνολο, προοριζόταν για τον ανεφοδιασμό των πλοίων (πιθανώς και του βενετικού στόλου) καθώς και για κατανάλωση επί τόπου από τους ταξιδιώτες, τους εμπόρους και τους ντόπιους που θα επισκέπτονταν την περιοχή. Ας σημειωθεί ότι ψωμί και κρασί δεν πωλούνταν πουθενά αλλού στο νησί παρά μόνο στο κάστρο. Ως προς το τελευταίο δε, φαίνεται πως θα είχε ένα, μικρό έστω, πλεονέκτημα έναντι των εμπόρων που δραστηριοποιούνταν στο κάστρο γιατί εκεί η πώληση του κρασιού επιβαρυνόταν με φόρο 4-5 μήνες τον χρόνο.³⁰

Η Εξωμεριά, η δεύτερη περιοχή για την οποία εκδήλωσε ενδιαφέρον ο βενετός πατρίκιος, περιγράφεται ως σχεδόν ερημική· ήταν η πλέον απομακρυσμένη από το διοικητικό κέντρο του νησιού και περιλάμβανε τα πιο άγονα εδάφη. Παρότι ο τόπος δεν ήταν κατάλληλος για την ανάπτυξη της γεωργίας,³¹ προσφερόταν για κτηνοτροφική εκμετάλλευση, κυρίως για την εκτροφή αιγοπροβάτων αλλά και βοοειδών, καθώς και για άλλες οικονομικές και παραγωγικές δραστηριότητες, όπως ήταν η υλοτομία, η μελισσοκομία, η σηροτροφία. Επίσης, αποτελούσε καλό κυνηγότοπο. Το βασικό πλεονέκτημα της Εξωμεριάς ήταν ότι διέθετε διέξοδο στο φυσικό λιμάνι του Πανόρμου, στα βόρεια, απ' όπου τα παραγόμενα στην περιοχή προϊόντα μπορούσαν να μεταφερθούν διά θαλάσσης σε άλλους προορισμούς, εντός και εκτός του νη-

²⁹ Ο Loredan δεν αναφέρεται στο κρέας στο αίτημά του, ωστόσο η πρόθεσή του να εμπορευείται και το συγκεκριμένο προϊόν προκύπτει από την έκθεση του πρώην ταμιά της Εύβοιας Andrea de Priuli.

³⁰ Παράρτημα, έγγρ. 2.

³¹ Σύμφωνα με τον De Priuli η γη στην Εξωμεριά ήταν τόσο εξαντλημένη ώστε μόλις μετά βίας απέδιδε τον σπόρο. Ο ίδιος εκτιμούσε ότι για να βελτιωθεί η αποδοτικότητα της γης στην περιοχή θα έπρεπε να επιβληθεί 10ετής αγρανάπωση, *ό.π.*

σιού. Εξάλλου, το λιμάνι παρείχε προστασία από τους νότιους ανέμους και, συνεπώς, θα πρέπει να προσέλκυε περιστασιακά εμπορική και ναυτική κίνηση.³²

Στη Μύκονο, το ενδιαφέρον του στράφηκε στην απόκτηση τόσο αγροτικών και όσο και αστικών ακινήτων. Δυστυχώς, τα τοπογραφικά στοιχεία που περιέχονται στην αίτηση του βενετού πατρικίου δεν επιτρέπουν τον ακριβή προσδιορισμό της θέσης της κτηματικής του περιουσίας στο νησί, καθώς για την περιγραφή των ορίων της έκτασης χρησιμοποιούνται μικροτοπωνύμια προερχόμενα από τη γεωφυσική διαμόρφωση του εδάφους, τη γλωρίδα και την πανίδα της περιοχής (*Frigani, Petrites, Aitonosia*),³³ τα οποία δεν έχουν αντέξει στον χρόνο. Εξαίρεση αποτελούν τα τοπωνύμια Στενό (*Stenò*) και Βλυχάδα (*Vlichada*, σήμερα Γλυφάδα), τα οποία προσφέρουν ένα στίγμα της τοποθεσίας.³⁴ Με βάση αυτά φαίνεται ότι το όριο διερχόταν από τη στενή λωρίδα γης που ένωνε τη νοτιοδυτική χερσόνησο του Διακόφτη με το υπόλοιπο νησί και κατέληγε στον όρμο της Γλυφάδας στη νοτιοανατολική ακτή του νησιού (δυτικά του Ορνού). Σημειωτέον ότι στη βόρεια και νότια πλευρά του Στενού, σχηματίζονται οι όρμοι του Κόρφου και του Ορνού, αντίστοιχα, που αποτελούν φυσικά λιμάνια και χρησιμοποιούνταν ως εναλλακτικά αγκυροβόλια κατά την υπό εξέταση περίοδο.³⁵

Οι προσκτήσεις του μέσα στον οχυρωμένο οικισμό της Μυκόνου αφορούσαν τέσσερις οικίες, και συγκεκριμένα δύο ανώγια και δύο κατώγια με τις «ταράτζες» τους (*teraze*), που προορίζονταν για κατοικία

³² Με την ιστορία της Εξωμεριάς κατά την περίοδο της βενετοκρατίας έχει ασχοληθεί διεξοδικά στην πρόσφατη μονογραφία του ο π. Μ. Γ. Φώσκολος, *Η Οξωμεριά της Τήνου κατά τον ύστερο μεσαίωνα*, Αθήνα 2012 (όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία). Ειδικά για τη γεωγραφία και την οικονομία της περιοχής, βλ. σ. 13-22, 51, 94-101, 186, 189.

³³ Τα τοπωνύμια είναι μεταγραμμένα στα λατινικά και συνοδεύονται από επεξήγηση των όρων στη βενετική διάλεκτο, βλ. Παράρτημα έγγρ. 2.

³⁴ Για το τοπωνύμιο Γλυφάδα, βλ. Σ. Μενάρδος, «Τοπωνυμικόν της Μυκόνου», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 7 (1930), 246.

³⁵ Στον Κόρφο και τον Ορνό υπήρχαν εγκαταστάσεις για μεγάλα πλοία στα μεταγενέστερα χρόνια, βλ. Μπελαβίλας, *Λιμάνια και οικισμοί στο Αρχιπέλαγος*, σ. 119.

του ίδιου και των ανθρώπων του, καθώς και ένα ξενώνα (*albergo*), πιθανώς για κερδοσκοπική εκμετάλλευση.³⁶ Σε αυτά θα πρέπει να προστεθεί ένας ανεμόμυλος στο «Παραπόρτι», στη δυτική πλευρά του κάστρου, δίπλα στη θάλασσα, τον οποίο ανέλαβε να επισκευάσει γιατί ήταν εκτός λειτουργίας τα τελευταία 36 χρόνια.³⁷

Τέλος, ο πρώην ρέκτορας αιτήθηκε να του παραχωρηθεί ένα φέουδο, σε απροσδιόριστη περιοχή, το οποίο είχε επανέλθει στο δημόσιο μετά τον θάνατο του τελευταίου ιδιοκτήτη του, κάποιου Nicoletto Orso, λόγω ακληρίας, αλλά βρισκόταν σε χέρια καταπατητών.³⁸

Η εξέταση της επενδυτικής στρατηγικής που ακολούθησε ο Marco Loredan στην Τήνο και τη Μύκονο μας επιτρέπει να αποτολμήσουμε ορισμένες υποθέσεις αναφορικά με τους επιχειρηματικούς του στόχους. Η συμπληρωματική λειτουργία των διαφοροποιημένων περιουσιακών στοιχείων που επεδίωξε να αποκτήσει στα δύο νησιά αφήνουν να διαφανεί ένα ολοκληρωμένο επιχειρηματικό σχέδιο, το οποίο περιλάμβανε την παραγωγή, διακίνηση (γεωργικά, κτηνοτροφικά και δασοκομικά προϊόντα) και μεταποίηση πρώτων υλών (κρασί, αλεύρι), την μεταπώληση αγαθών (ψωμί ή παξιμαδί, κρασί, κρέας, ξυλεία) και την παροχή διαφόρων υπηρεσιών (καταλύματα για διερχόμενους εμπόρους και ταξιδιώτες, λιμενικές εγκαταστάσεις για ντόπια και διερχόμενα σκάφη). Το εγχείρημα βασιζόταν στη συνδυασμένη αξιοποίηση της κομβικής γεωγραφικής θέσης των δύο νησιών πάνω στις ρότες του κεντρικού Αιγαίου, των υποδομών και των φυσικών τους πόρων και αποσκοπούσε στη μεγιστοποίηση της αξίας των ακινήτων που εί-

³⁶ Για τα σπίτια στο κάστρο της Μύκονου και τη σημασία του όρου ταράτζα, βλ. Δ. Δημητρόπουλος, *Η Μύκονος τον 17ο αιώνα. Γαιοκτητικές σχέσεις και οικονομικές συναλλαγές*, Αθήνα 1977, σ. 151-154, 157-161

³⁷ Παράρτημα έγγρ. 2. Πρόκειται μάλλον για τον ίδιο ανεμόμυλο που σημειώνεται στην αποτύπωση της Μυκόνου του γάλλου αξιωματικού Chevalier de Constantin (1685), βλ. *Μπελαβίλας, Λιμάνια και οικισμοί στο Αρχιπέλαγος*, σ. 120. Η επισκευή του μύλου απαιτούσε πρώτες ύλες, εξειδικευμένη εργασία και εξαρτήματα που είχαν μεγάλο κόστος, βλ. Δημητρόπουλος, *Η Μύκονος τον 17ο αιώνα*, σ. 422.

³⁸ Παράρτημα έγγρ. 2. Για την επιστροφή των φεούδων στο δημόσιο σε περίπτωση ακληρίας, βλ. D. Jacoby, *La féodalité en Grèce médiévale. Les «Assises de Romanie»*, sources, application et diffusion, Παρίσι – Χάγη 1971, σ. 242.

χε στην κατοχή του ο βενετός πατρίκιος και στο κέρδος.

Στις 27 Ιουλίου 1468, το Συμβούλιο των Δέκα ενέκρινε την ανταλλαγή και όλα τα αιτήματα του Loredan, εκτός από εκείνο για την παραχώρηση των δύο παροίκων, με τον όρο ότι ο ίδιος και οι άνθρωποί του θα εξακολουθούσαν να υπάγονται στη διοίκηση της Τήνου και στη δικαιοδοσία του βενετού ρέκτορα.³⁹ Με άλλα λόγια, το βενετικό κράτος δεν παραχώρησε στον Loredan κυριαρχικά δικαιώματα,⁴⁰ αλλά τη νομή και το δικαίωμα μεταβίβασης των ακινήτων στα παιδιά του.

Η πρόθεση του αιτούντος να ενισχύσει την άμυνα του λιμανιού της Τήνου ασφαλώς έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην απόφαση του Συμβουλίου, δεδομένων των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν τα νησιά εξαιτίας της πειρατείας, τα οποία οξύνθηκαν μετά το 1453, με την αύξηση της πειρατικής δράσης των Οθωμανών. Στα χρόνια που ακολούθησαν την άλωση της Κωνσταντινούπολης, η προέλαση των Τούρκων στο βόρειο και το ανατολικό Αιγαίο και οι προκλήσεις τους εναντίον της βενετικής Εύβοιας δημιούργησαν έντονο προβληματισμό στη μητρόπολη για το μέλλον των νησιών. Με το ξέσπασμα το πρώτου βενετοτουρκικού πολέμου το 1463, ο βενετικός στόλος ενέτεινε τις περιπολίες του στο Αιγαίο. Η προστασία της Εύβοιας και η αποφυγή της σύγκρουσης με τον τουρκικό στόλο αποτέλεσαν τις κύριες κατευθύνσεις της πολιτικής της Βενετίας στην περιοχή. Ο πόλεμος ωστόσο δεν άργησε να μεταφερθεί στη θάλασσα. Μετά από την αποτυχημένη προσπάθεια κατάληψης της Λέσβου, μεταξύ των ετών 1464-1467 η Βενετία προσάρτησε τη Λήμνο, τη Θάσο και τη Σαμοθράκη.⁴¹ Υπό αυτό το πρίσμα γίνεται καλύτερα αντιληπτή η απόφαση του μητροπολιτικού οργάνου να εκχωρήσει τόσο εκτεταμένα περιουσιακά στοιχεία του δη-

---

³⁹ A.S.V., *Consiglio di dieci, Deliberazioni miste*, reg. 17, φ. 63r (v.a. 105r).

⁴⁰ Ας σημειωθεί ότι ο π. Μάρκος Φώσκολος, *Η Οξωμεριά της Τήνου*, σ. 213-214, είχε διατυπώσει πρώτος την υπόθεση ότι το βενετικό κράτος δεν απεμπόλησε τα κυριαρχικά του δικαιώματα επί των περιοχών που παραχώρησε στους Loredan.

⁴¹ Fr. Thiriet, *La Romanie vénitienne au moyen âge. Le développement et l'exploitation du domaine colonial vénitien (XIIIe-XVe siècles)*, Παρίσι 1975, σ. 388-390· Φωτεινή Β. Πέρρα, *Ο λέων εναντίον της ημισελήνου. Ο πρώτος βενετοτουρκικός πόλεμος και η κατάληψη του ελλαδικού χώρου (1463-1479)*, Αθήνα 2009, σ. 124-131.

μοσίου στον πρώην ρέκτορα της Τήνου αντί σχετικά μικρού τιμήματος. Άλλωστε, και οι τρεις εμπειρογνώμονες εστίασαν την επιχειρηματολογία τους πρωτίστως στα οφέλη που θα προέκυπταν από την ολοκλήρωση του αμυντικού έργου τόσο για τους κατοίκους της Τήνου και των γύρω νησιών όσο και για τη ναυσιπλοΐα στην περιοχή και δευτερευόντως στις οικονομικές συνέπειες που θα συνεπαγόταν η παραχώρηση για το δημόσιο.

Τον Φεβρουάριο του 1469, ο Marco Loredan έφτασε στα νησιά για να παραλάβει τις περιοχές που του είχε εκχωρήσει το βενετικό κράτος. Η παράδοση των γαιών έγινε από τους βάλιους της Τήνου και της Μυκόνου, σε διαδοχικές φάσεις, με την επίβλεψη του ρέκτορα Pietro Vituri⁴² και τη συνδρομή των κατοίκων των δύο νησιών.⁴³ Η εγκατάσταση του Loredan στην Τήνο και τη Μύκονο σηματοδοτεί τη διαίρεση των νησιών σε δύο τμήματα, στην κατοικημένη ζώνη και στην περιουσία της βενετικής οικογένειας.⁴⁴ Η διαίρεση αυτή οδήγησε στη δημιουργία ενός δίπολου εξουσίας, με αποτέλεσμα πολύ γρήγορα να σημειωθούν προστριβές ανάμεσα στον γαιοκτήμονα πλέον Loredan και τον εκπρόσωπο της βενετικής διοίκησης στα νησιά.

Τέσσερα χρόνια μετά την επάνοδο του Loredan στα κυκλαδονήσια, τον Ιούνιο του 1473, η κοινότητα των δύο νησιών κατήγγειλε στη Βενετία ότι ο ρέκτορας Pietro Civran⁴⁵ προέβαινε σε νεωτερισμούς, καταστρατηγώντας προνόμια και ακυρώνοντας παραχωρήσεις που είχε δώσει η βενετική κυβέρνηση.⁴⁶ Όπως μαθαίνουμε από επιστολή που έστειλε ο δόγης Nicolò Marcello στον δούκα της Κρήτης στις αρχές

⁴² Kohl κ.ά., *The Rulers of Venice*, εγγραφή 31393.

⁴³ A.S.V., *Archivio Duca di Candia*, b. 2, fasc. 32, φ. 34r (18 Ιανουαρίου 1474), βλ. Παράρτημα έγγρ. 4.

⁴⁴ *...tuto quello è dimeço di ditti confini si de Thine como de le Michone et cum tuto quello che è dale dito partixon in driedo fino ala marina, dechiarando le parte davanti se intenda dale partixon verso i castelli de Thine et dele Michone, zoè i habitadi al presente cum lo luogo de Sancto Helya, che i ditti luogi dela vostra Signoria cum aque, terre, arbori e cum ogni utilita et auctorita...*, Παράρτημα έγγρ. 2.

⁴⁵ Kohl κ.ά., *The Rulers of Venice*, εγγραφή 31394, 535170, 24963.

⁴⁶ A.S.V., *Senato Mar, Deliberazioni*, reg. 9, φ. 172r (4 Ιουνίου 1473), βλ. Παράρτημα έγγρ. 3.

του 1474, οι αυθαίρετες και παράνομες ενέργειες του βενετού ρέκτορα στρέφονταν εναντίον του Marco Loredan.⁴⁷ Το Συμβούλιο των Δέκα έγγραψε στον διοικητή ανακαλώντας τον στην τάξη και επιβάλλοντας του πρόστιμο 200 λιρών, και ταυτόχρονα ο δόγης ενημέρωσε τις βενετικές αρχές της Κρήτης, ως τις πλησιέστερες στα δύο νησιά,⁴⁸ να μεριμνήσουν για την συμμόρφωση του ρέκτορα με την απόφαση της κεντρικής διοίκησης.

Η κατίσχυση της βενετικής οικογένειας στα πολιτικά και οικονομικά πράγματα των δύο νησιών επισφραγίστηκε το 1479, με την εκλογή του γιου του Marco Loredan, Giorgio, στο αξίωμα του ρέκτορα της Τήνου και της Μυκόνου.⁴⁹ Κάπου στις αρχές του 16ου, πάντως πριν από το 1518, η οικογένεια θα πουλήσει ένα σημαντικό μέρος των περιουσιακών της δικαιωμάτων στην Τήνο στον άλλοτε διαχειριστή της Pietro da Scutari, έναντι 3.000 δουκάτων και θα αποσυρθεί στη Βενετία.⁵⁰ Παρά τούτα, όπως κατέδειξε ο π. Μάρκος Φώσκολος, η οικογένεια θα εξακολουθήσει να διατηρεί περιουσιακά συμφέροντα στο νησί της Τήνου μέχρι τον 18ο αιώνα.

---

⁴⁷ A.S.V., *Archivio Duca di Candia*, b. 2, fasc. 32, φ. 34r (18 Ιανουαρίου 1474), βλ. Παράρτημα έγγρ. 4.

⁴⁸ Η Τήνος και η Μύκονος υπάγονταν στη Διοίκηση της Εύβοιας μέχρι το 1470, και μετά την άλωση του νησιού στους Τούρκους στη Διοίκηση της Κρήτης.

⁴⁹ Kohl κ.ά., *The Rulers of Venice*, εγγραφή 31396, 53172, 24965.

⁵⁰ Sathas, *Documents inédits*, τ. 4, σ. 236-244, και ειδικά σ. 238 (πρεσβεία της Κοινοτήτας της Τήνου, Μάρτιος 1518). Για την οικογένεια Scutari στην Τήνο, βλ. Slot, *Archipelagus turbatus*, τ. 1, Λέιντεν, σ. 70· Φώσκολος, «Το “φέουδο” της λατινικής επισκοπής Τήνου», σ. 281-283· ο ίδιος, *Η Οξωμεριά της Τήνου*, σ. 210-226 και πρόσφατα Κ. Ε. Lambrinos, «Ricchezza e potere nell'isola di Tinos: la famiglia Scutari nel XVI secolo», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 12 (2016), 161-184. Για την παρουσία της οικογένειας Scutari στη Μύκονο τον 17ο αιώνα, βλ. Δημητρόπουλος, *Η Μύκονος τον 17ο αιώνα*, σ. 472-476.

ΕΓΓΡΑΦΑ

1.

Το Συμβούλιο των Δέκα εγκρίνει υπό όρους αίτηση που υπέβαλε ο ευγενής Marco Loredan.

A.S.V., *Consiglio di dieci, Deliberazioni miste*, reg. 17, φ. 63r (v.a. 105r)

7 Ιουλίου 1468

die xxvii julii

||*Capita*||

Quod gratia quam petit nobilis vir ser Marcus Lauredano, sicut lectum est huic consilio, auctoritate huius consilii ei concedatur et fiat cum hac tamen conditione, quod ipse ser Marcus et sui heredes non sit dominus, sed ipse et heredes sui et homines sub eo existentes sint sub nostro regimine Thinarum et vadant ad jus rectoris nostri Thinarum et Michonarum sed de parichis nichil eis concedatur; item ad veriolem declarationem dicatur in casu quo dicta talea per regiminem Crete non fuisset persoluta alicui.

de parte.....20

de non 1

non sinceri 2

Supplicatio registrata in carta 68

In filicia est supplicatio suprascripti Marci cum descensionibus et cet. privilegium vero in Commemoriali XV ad cartas 68.

2.

Ο ευγενής Marco Loredan αιτείται να του παραχωρηθούν ο πύργος στο επίνειο του Αγίου Νικολάου και η περιοχή της Οξωμεριάς στην Τήνο, εκτάσεις, σπίτια και ένας μύλος στη Μύκονο καθώς και δύο οικογένειες παροίκων αντί της αμοιβής που δικαιούτο για τη σύλληψη του επικηρυγμένου επαναστάτη Γεωργίου Θερειανού. Ακολουθούν οι θετικές γνωμοδοτήσεις του τέως συμβούλου της Εύβοιας Marco Bondumier, του τέως ρέκτορα της Τήνου και της Μυκόνου Nicolò de

Canal και του τέως ταμία της Εύβοιας Andrea Priuli.

A.S.V., *Consiglio di dieci, Deliberazioni miste*, reg. 17, φ. 67v-68r
(v.α. 109v-110r)

27 Ιουλίου 1468

27 julii 1468 pars carta 63

Supplica el nobel homo Marco Loredam quondam ser Zorzi che cumciosa che la taglia de ypp. duomilia dada per la vostra excellentissima Signoria et publicada per lo Reçimento de Candia a Zorzi Teriano, traditor del stado de la vostra Signoria, sia del ditto supplicante et el desideri haver piùtosto contracambio dela vostra Signoria de qualche cossa de la qual el commun de Venexia non chava alguna utilita et se pur chava, si è si piccolo che la signoria non sente danno tropo cha ad tuor dala camera de Crede danari. Et però cumciosa che in Thine insula dela vostra Signoria lonçi dal Castello quasi meglia quattro, al mandrachio de San Nicolò, è uno pè de una torre insuxo el Grebano, cercha de passi duo alta, non mai habitada, ne apresso a quella non è habitation de persone, me sia concessa, la qual lo possi habitar in quella et fortificarme dentro et de fuora al bixogno; et fata quella el Reçimento de Thine me subvegna de munition et persone al bixogno siche da Turchi ne da corsari non me podesse fir fatto damno, e apresso a quella torre a duo meglia non me si possi far habitatio sença mia licentia et de mie heriedi per schivar i aguati che fanno i Turchi et vender et far vender a chadauna persona capitareli in quello luogo pan et vino in grosso et menudo sença datio, recordando in la propria terra de Thine e de le Michone una botta paga uno minimo datio et pan et carne non paga datio. Ma questo domanda per honorifecentia et dele munition vuol esser tegnudo demonstrarne bon conto alo rector, quando el sara requirido. Item me sia concesso dala chierea dala marina andagando a Irachi verso lo luogo dele chiuse, ditto Callamici, adrettura verso Potichies fina ala marina, cum i animali salvadegi menudi et grossi sono in ditti luogi, et de Loxomarea, che vien ad dir la parte fuora, et dale Michone dale Petrites de spàlato, che vien ad dir lo luogo di falconi, et de spàlato che vien ad dir herbe salvadega, cioe Frigani, andagando atraverso el Stenò, che è ad dir lo luogo

stretto in Latin, verso Aitonosiá, che è ad dir in Latin lo luogo da L'aquila, fina al sabion de la Vlichada; tuto quello è dimeço di ditti confini si de Thine como de le Michone et cum tuto quello che è dale dito partixon in driedo fino ala marina, dechiarando le parte davanti se intenda dale partixon verso i castelli de Thine et dele Michone, çoè i habitadi al presente cum lo luogo de Sancto Helya, che i ditti luogi dela vostra Signoria cum aque, terre, arbori e cum ogni utilita et auctorita e i heriedi de do vostri parichi chiamadi Jani Servo, ditto Calomeno, et de Merino cum quello i tien; et per esser descaçudo in commun el feudo de la vostra Signoria, el qual fo del quondam Nicoletto Orso e pervegnudo in commun per la morte de quello et al presente fi occupado, perche in tal luogi dispopoladi chi occupa se i tien, quello i sia concesso aluy ditto supplicante. Et al Paraporti de le Michone possi reformar el molin da vento et haver quello apartien al dito molin, che gia trentasie anni in circha non ha lavora per esser guasto in el qual luogo iera utile a tute persone; et per suo habitation et di suo ale Michone habi duo caxe, le qual fo dade per l'amor de Dio per i nostri rectori a Gasparo Castagna et a Marco Cangato, et duo sotto quelle cum uno albergo e de sora cum le suo terraçe de le ditte caxe, che la vostra signoria non le affictava a quelli tempi, le qual cosse [[in verum habendi pare assai]]⁵¹ sono di pocha iragia et di piccola intrada; degnasse la vostra signoria darli le ditte cosse libere da ogni angaria cussi real come personal a luy cum tuti i suo heriedi et successori per contracambio per la taglia predicta, i qual beni lui e i suo heriedi et successori possi sempre ad ogni suo piaxer partir in suo figliuoli et figlie si como luy el qual fa la spexa de redurli ad habitation et utilita parera et piaxera sicomo suo beni proprii et liberi possi dar.

Respondeant nobiles viri d. Marcus Bondumero, d. Nicolaus de Kanali, d. Andreas de Priolis qui fuerunt rectores Thinarum et Miconarum et consiglieri Nigropontis.

Vista et bene et dilingentemente examinada la dicta supplication per mi Marco Bondumero, che de commandamento dela vostra Signoria,

---

⁵¹Αμφίβολη ανάγνωση.

siando conseier de Negroponte, audi ad far la catastication di quelle ixole, reverentemente digo le cosse domanda el ditto supplicante è cosse che la vostra Signoria li puol concieder, perché la celsitudo vostra ha dato in le ditte ixole ad forestieri et terrieri cosse de maior valuta et beneficio de quello el ditto supplicante dimanda, el qual de quella torre el fara star quelle ixole cum grande segurta et i navilii che naviga se redurano cum le fortune in quel mandrachi soto la torre et in ogni evento como tuto el giorno occorre che qualche fusta de Turchi inlaça i navilii di subditi vostri et messo prexi al meno se redurano a quella torre che i saranno sovenuti et, essendo quella molto ben murada et facto el barbacan, come el dice de voler far, et, facendolo, la vostra Signoria ogni giorno ne sara piu contenta per beneficio seguira ali subditi vostri niente di meno la Signoria vostra puo disponer come le piace et pare per esser cargo de grande famiglia per quanto si vide et sente; le qual cosse ha tanto beneficio quanto el fara quello el dimanda è de pocha valuta et merita sença comparison piu degna gratia ala gratia dela qual humiliter me ricomando.

Vista per mi Nicolò da Canal la ditta supplication, che de comandamento dela costra Signoria fui rector de ditte ixole, reverentemente respondo como ha et tanto piu per esser sta mi anni tre in ditte ixole so et intendo tuto quello el domanda ditto supplicante et si fo quello che le: et prima el pe dela torre quella ne fo mai habitada perche la non fo mai compida et è luntana dala habitation de tre meglija e meço, che quando la fosse compida piu turchi non puo daniçar non solamente quella ixola ma gran parte dele ixole del arcipielego che è a quella banda come i vedesse navilii de mal affar el dige faria fare la note fuogi e tuti vegnera esser advisati et molti navilii deli terieri et forestieri che vienno prexi da turchi per lo reduto de quella torre vegnira ascapolar siche innumerabel beni vegniria a seguir. Questi terreni el dimanda per esser lutani (sic) dal Castello è come deserti, la qual ixola va in grande desolution. Di parchi el dimanda cum cinque over sie perperi, che val soldi XV el perpero, i se francha, i qual non è mai tegnudi, non mo como [i s]ia maridadi quando havesse ben cinquanta anni, el qual suo maridar i vien facto per força et non voluntarie per non esser tegnudi ad alguna angaria et como i sono maridadi gran

parte de loro fano la sua angaria, che è ad servir tre di ala setimana over pagar i cinque o sie perperi al'anno o quello i è piu dextro quando ixe rechiesti et questo se uxa in dicte ixole dapuo che ditte ixole è sta / 68r affictade, siche le una minima cossa. Ben notifico ala celsitudine vostra che facta quella torre la saro el conservamento de tute quelle povere anime et fatta che la sara el sia tegnudo de tenir in ditta torre tre homeni la guardia di et notte; niente di manco la Excellentia vostra puo fare como gli pare et piace dela qual humiliter me ricommando.

Cum diligentia ho examinada la ditta supplication io Andrea di Prioli che de commandamento dela vostra signoria fui camerlengo de Negroponte et si audi ad fare la cathstication de quelle ixole como se fa, reverentemente respondo como ha fatto ser Marco Bondumero et ser Nicolò da Canal. So quella torre non have mai habitation, ni dentro, ni dentro ni de fuora perche la non fo mai compida; et è alta da terra circa passa duo, che Dio volesse la fosse sta compida per ben de quelle puovere anime et de quelle ixole circumvicine che molti et molti ne sono andadi in Turchia non ne saria andadi, assai beni ne seguidi, i qual è manchadi et manca ala çornada et è lutana (sic) dal castello et da ogni habitation secondo mi pare quatro meglia de che la vostra Signoria non dene ha beneficio ad star como la sta. Di terreni el domanda quelli che è arente el castello è da qualche cossa, ma questi che sono lutani (sic) et da poca condition et beneficio che el primo anno rende qualche cossa, el secondo apena se cava la semeça che se convien quelli tal tereni lutani (sic) lassar piu de X anni per esser sterili et lutano (sic) dal castello che cum grande affano et pericolo i vien semenadi per dubito de turchi et quello xe de Thine et de Micone quel medemo. De parchi sono cum una minima angaria como dixè ser Nicolò da Canal i se francha dela sua angaria et fise gafano i se convien maridare, ma rendasse certissima la vostra illustrissima Signoria che se la vendesse à ochio quello el se offerisse de far el dito supplicante la vostra Excellentia i daria assai piu grande cossa de quello el dimanda; le qual ixole vano in grande desolation et si roman deshitudine et ogni di vano de mal in pezo. Del pan, vin, carne dixè posse vender sença datio, i so fuora del castello non se vende ni pan

ni vin. Del pan et carne dentro el castello non paga datio, ma el vin dentro el castello una bota paga una minima cossa, et non tuto el tempo de l'anno se paga datio, ma quatro over cinque mexi del'anno pur dentro dal castello; et de fuora non paga alguna cossa, ni pan, ni vino, ni carne. De molin da vento del Michone, quello è in ruina i qual me dixè esser uno grandissimo tempo el non havea lavora. Del feudo et dele caxe de Michone so la vostra Signoria non i ha afficta uno mi nimo piçolo. Le qual cosse la vostra Signoria ile puol concieder cum questa fatta che sara la ditta torre el sia tegnudo a tegnir tre guardie l'habia a guardar como dixè ser Nicolò da Canal cum le arme necesarie per la dicta. Niente de mancho la illustrissima Signoria vostra puo far como i par et piaxe ala gratia dela qual humiliter me recomando.

3.

Αποφασίζεται να γίνει γραπτή επίπληξη στον ρέκτορα της Τήνου και της Μυκόνου, ύστερα από καταγγελία των κατοίκων των δύο νησιών ότι προβαίνει σε νεωτερισμούς, καταστρατηγώντας και ακυρώνοντας προνόμια και παραχωρήσεις που τους είχαν δοθεί από το βενετικό κράτος.

A.S.V., *Senato Mar, Deliberazioni*, reg. 9, φ. 172r

4 Ιουνίου 1473

die quarti junii

Quoniam habetur noticia quod omnes subditi et fideles nostri Thinarum et Michonarum sunt in maxima desperatione, propterea quod rector ille noster faciat eis mille novitates, frangendo eis privilegia et concessionem eis factas per nostrum dominium et hoc consilium, quod non est tollerandum, igitur vadit pars, quod scribatur et mandetur verbis efficacibus dicto rectori, ut prefatis subditis et fidelibus nostris sub pena indignationis nullam novitatem faciat, observando eis inviolabiter et ad unguem omnia privilegia et concessionem nostri dominii.

de parte 137
de non 2
non sinceri 1

4.

Ο δόγης Nicolò Marcello ενημερώνει τον δούκα της Κρήτης Benedetto Griti και τους συμβούλους του ότι ο ρέκτορας της Τήνου και της Μυκόνου Pietro Civran κατηγορείται για ανυπακοή και τους ζητά να εφαρμόσουν τις αποφάσεις του διευρυμένου Συμβουλίου των Δέκα σε περίπτωση μη συμμόρφωσής του με τις εντολές τους.

A.S.V., *Archivio Duca di Candia*, b. 2, fasc. 32, φ. 34r.

18 Ιανουαρίου 1474

Nicolaus Marcellus dei gratia dux Venetiarum et cet. nobilibus et sapientibus viris Benedicto Griti de suo mandato ducha et consiliariis Crete et successores suis, fidelibus dilectis salutem et dilectionis affectum, ad requisitionem capitum consilii nostri X iusimus nobili viro Pietro Civrano, rectori Thinarum et Michonarum, obedire literis nostris tenoris infrascripte. Quod quam fortassis non obediret, sicut accusatur usque nunc fecisse, nos omnino volentes quod omnia que a nobis et consilio nostro X iubentur, penitus exequantur, nec in libertate alicuius rectoris nostri sit contrafacere, deliberavimus quod, si ad vos, qui viciniores estis, et illuc rectoris corrector pervenerit pervenerit (sic) querella disobedientie dicti mandati nostri debeatis incipere, ab eo penam librarum IIC exigere subito et ita continuari tocians quociens non obedierit, ut in execution mandati nostri cum pleno effectu doceatur obedire dominio nostro et consilio nostro X et non disputare et item dare noticiam capitibus consilii nostri X de illius rectoris disobedientiam, ut alia pena castigari possit, tenor autem literarum talis est, videlicet, cum consilio nostro X 1468, die februarii, jussimus nobili viro Petro Vituri, precessori vostro, et successoris suis obedire, observare et exequi nostram et consilii nostri X cum additione concessionem, factam nobili viro Marco Lauredano, de feudis in Thinis et Michonis existentibus, sicut in suo privilegio distincte et particulariter

continetur, et, sicut sumus informati, idem Petrus, vester precessor, obedientissimus in suo tempore paruit et per baiulum Thinarum cum consilio et presentia civium et habitatorum Thinarum et per baiulum Miconarum cum consilio et presentia civium et habitatorumque Miconarum concessa loca eidem ser Marco fuerunt juxta nostram concessionem et juxta consuetudinem dictorum locorum, cum confinibus et signis et terminis suis specificè positis et notatis, consignata et data qua omnia usque ad tempus nostrum idem Marcus pacifice gere possedit. Vos autem non considerando mandatum nostrum ad vos successorem directum, nec extimando ilud (sic) a nobis et consilio nostro X processisse (sic), nec actu precessoris vestri inscriptis redacto minime curastis parere, immo penitus contrafecistis et intenditis contrafacere interpretando, glossando et ex vestra opinione interruptando et impediendo omnia de quo valde miramus, unde vobis eveniat non obedire et non exequi mandata dominii nostri et consilii nostri X cum addicionem; quare hunc vestrum disobedientem actum comisimus capitibus consilii nostri X ad quorum requisitionem per presentes vobis scribimus et declaramus vos incurrisse pro hac prima disobedientia vestra penam librarum II^C; et si ad audientiam nostram pervenerit vos in predicatis et circa predicta contraformar et renover litterarum nostrarum aliquo modo contrafacere, contradicere vel impedire ab ipsis capitibus quibus a maiori consilio datum est in disobedientes plena potestas in honore et facultate vestra procedere taliter; quod per penes vos penitebit docebimini enim obedire et non disputare; itaque si in aliqua re contra predicta fortassis factum est tacite in eo quod ad vos spectat, quod sit infectum sed servate et servari facere litteris et mandata nostra sicut tenemini et sicut penitus et omino volumus, et, ut successores vestri nostram intentionem et formam voluntare dominii nostri intellegant, faciatis has nostras literas registrari in actis cancellarie vestre et presentari restitui, uti in omni casu possint vestris successoribus presentari.

Datum in nostro palacio die XVIII Januarii, indictione VII MCCC-CLXXIII

Receptum die V martii 1474.

